International Journal of Sanskrit Research 2020; 6(2): 209-210

International Journal of Sanskrit Research
अनन्ता

ISSN: 2394-7519
IJSR 2020; 6(2): 209-210
© 2020 IJSR
www.anantaajournal.com
Received: 03-01-2020
Accepted: 05-02-2020

Dr. Harish PN
Pooradath Mana, P.O. Cherpu,
Perumbillissery, Thrissur
District, Kerala, India

Corresponding Author:
Dr. Harish PN
Pooradath Mana, P.O. Cherpu,
Perumbillissery, Thrissur
District, Kerala, India

चम्पूसाहित्ये दर्शनानां प्रभावः

Dr. Harish PN

प्रस्तावना

उपक्रमः

कवेः कर्म एव काव्यम् । काव्ये दृश्यकाव्यं, श्रव्यकाव्यं चेति द्वौ विभागौ स्तः । नाटकादिरूपकाणि नाटिकाद्युपरूपकाणि च दृश्यकाव्ये अन्तर्भवन्ति । गद्यं, पद्यं, चम्पूः चेति त्रिधा भवति श्रव्यकाव्यम् । "गद्यपद्यमयी काचित् चम्पूरित्यभिधीयते" इति चम्पूलक्षणं काव्यादर्शे प्रथमतया एव दण्डिनोक्तम् । किन्तु संस्कृतचम्पूग्रन्थेषु प्रथमगणनीया भवति दशमशतके त्रिविक्रमभट्टविरचिता नलचम्पूः ।

यथा संस्कृतसाहित्ये महाकाव्यं, खण्डकाव्यं, स्तोत्रकाव्यं इत्यादयः काव्यभेदाः दृश्यन्ते तथा चम्पूकाव्यप्रमेयविषये अपि वैविध्यानि सन्ति । चम्पूसाहित्ये कृतयः भक्तिप्रचारणं, मतप्रचारणं, राजवंशानां वीरनायकस्य च महत्ववर्णनं, दार्शनिकसिद्धान्तानां प्रतिपादनं, व्यक्तिवर्णनं, प्रकृतिवर्णनं, अलङ्कारसिद्धान्तानां प्रतिपादनं इत्यादि चम्पूसाहित्ये निबद्धानि बहूनि विषयाणि सन्ति । चम्पूसाहित्ये पुराणकथाः एवं काल्पनिक कथाः अपि च प्रमेयविषयीभूता एव ।

चम्पूग्रन्थाः रामायणं, महाभारतं, शिवपुराणं, भागवतपुराणं इत्यादि पुराणग्रन्थानवलम्ब्य रचिताः। ते च भक्तिप्रचारणाय प्रयुज्यन्ते । चम्पूग्रन्थेषु आदिपुराणं, उत्तरपुराणं इत्यादि जैनपुराणवलम्बीनि चम्पूकाव्यानि च दृश्यन्ते । भरतः, जीवन्धरः इत्यादि जैननायकानां वर्णनं, जैनमतप्रचारणं च साधयितुं एते ग्रन्थे उपकुर्वन्ति ।

चम्पूसाहित्ये यात्राप्रबन्धाः अतिप्रसिद्धाः । तेषु काव्येषु तीर्थयात्रास्थलानि, प्रसिद्धक्षेत्राणि, देवतानां वर्णनं च अतिमनोहारितया आविष्कृतानि। अपि तु यात्राप्रबन्धेषु प्रकृतिवर्णनं च अद्वितीयया रीत्या एव दृश्यते। वाचिकाणां प्रकृतेः चित्रणमपि साधयितुं शक्यते । विषयवर्णनं तु कल्पितकथापात्रयोः सम्भाषणद्वारा चित्रीकरोति । यात्राप्रबन्धेषु प्रमेयस्य मनोरञ्जनार्थं प्रणयकथाभागानपि सम्यक् रीत्या प्रतिपादयति । यात्राप्रबन्धानां मुख्योद्देश्यं भक्तिप्रचारणमेव इति सुस्पष्टम् ।

चम्पूकृतीनां विषयावतरणं न केवलं भक्तिप्रचारणमेव, अपि तु शङ्कराचार्यः, रामानुजाचार्यः, नाथमुनिः इत्यादि प्रसिद्धाचार्याणां जीवनचरितं तथा तेषांदार्शनिकसिद्धान्तप्रतिपादनपराणीति च आविष्कुर्वन्ति । पुनश्च सोमदेवविरचिता यशस्तिलकचम्पूः, हरिश्चन्द्रेण रचिता जीवन्धरचम्पूः चेत्यादि ग्रन्थाः दार्शनिकद्वारा जैनसिद्धान्तं प्रतिपाद्य जैनदर्शनं प्रथयन्ति।। तत्र चम्पूसाहित्यस्य दार्शनिकसम्बन्धीनि काव्यानि संगृह्यन्ते ।

सोमदेवस्य यशस्तिलकचम्पूः

जैनदर्शनसम्बन्धीनि प्रसिद्धो ग्रन्थः भवति सोमदेवविरचिता यशस्तिलकचम्पूः । सोमदेवः राज्ञः अरिकेसरी तृतीयस्य राजसभायां पण्डितः आसीत् । सोमदेवः दशमशतकस्य उत्तरार्धे जैनमते उत्तरपुराणमवलम्ब्य अमुं ग्रन्थं विरचयामास । अस्मिन् ग्रन्थे अष्टाध्यायाः आश्वासरूपेण अन्तर्भवन्ति । अस्य ग्रन्थस्य प्रथमादारभ्य चतुर्थाश्वासपर्यन्तं उत्तरपुराणे अन्तर्गता एका जैनकथा प्रतिपादिता एवं अन्तिमेषु चतुर्थाश्वासेषु जैनधर्मं तत्सम्बन्धिप्रवृत्तयः च सविस्तरं प्रतिपादयन्ति ।

हरिश्चन्द्रस्य जीवन्धरचम्पूः

जैनदर्शनप्रतिपादितो अन्यो चम्पूग्रन्थः भवति हरिश्चन्द्रस्य जीवन्धरचम्पूः । अयमपि ग्रन्थः जैनानां उत्तरपुराणमवलम्ब्य जैनमतप्रचारणार्थं दशमशतके विरचितः । अस्मिन् ग्रन्थे एकादशाध्यायाः लम्बकरूपेण अन्तर्भवन्ति । अत्र जैनपुराणे नायकस्य जीवन्धरस्य जैनमतस्वीकारकथा प्रतिपादयति ।

अण्णायार्यस्य तत्त्वार्थदर्पणः

अण्णायार्येन विरचितः तत्त्वार्थदर्पणः अपरं चम्पूकाव्यं भवति । सः ग्रन्थं अध्यायरूपेण न विभजति । अस्मिन् ग्रन्थे ग्रन्थकर्ता शैव-वैष्णव दर्शनानि सौहृदसम्भाषणद्वारा प्रतिपाद्य वैष्णवदर्शनस्य श्रेष्ठतां सयुक्तिकं स्थापयति ।

अहोबलसूरिणः यतिराजविजयचम्पूः

चतुर्दशशतके अहोबलसूरिणा विरचितं चम्पूकाव्यं भवति यतिराजविजयचम्पूः । ग्रन्थकर्ता तत्चम्पूकाव्ये विशिष्टाद्वैतसिद्धान्तस्य आचार्यस्य श्रीनिवासरामानुजस्य जीवनं, तस्य सिद्धान्तः अपि च विवृणोति । अस्य ग्रन्थस्य मुख्योद्देश्यं विशिष्टाद्वैतसिद्धान्तस्य प्रचारणमेव । सः न केवलं रामानुजं किन्तु शठकोपमुनिः, नाथमुनिः, पुण्डरीकाक्षः, यामुनाचार्यः चेति विशिष्टाद्वैते ये अन्ये आचार्याःतेषामपि नाममात्रप्रतिपादनं करोति।

मण्डिक्कल् श्रीरङ्गाचार्यस्य श्रीरामानुजचरित्रचम्पूः

मण्डिक्कल् श्रीरङ्गाचार्येन विरचितं श्रीरामानुजचरित्रचम्पूः अपि विशिष्टाद्वैतसिद्धान्तस्थापको श्रीनिवासरामानुजस्य जीवनं तद्वैशिष्ट्यं, तस्य सिद्धान्तःच अपि स्पष्टतया परामृशति । अस्मिन् ग्रन्थे षट् अध्यायाः विलासरूपेण सन्ति । सः ग्रन्थारम्भे इष्टदेवतारूपेण भगवन्तं विष्णुं स्तुवन् तथा रामानुजः, वेदान्तदेशिकः इत्यादि विशिष्टाद्वैतस्याचार्याणामपि नमस्कारादिकं कृत्वा सम्यक् स्तौति ।

वल्लीसहायकवेः आचार्यदिग्विजयचम्पूः

पञ्चदशशतके वल्लीसहायकविना विरचितं चम्पूकाव्यं भवति आचार्यदिग्विजयचम्पूः । अस्मिन् ग्रन्थे सप्त अध्यायाः कल्लोलरूपेण विभक्ताः एव । सः शङ्कराचार्यस्य जीवनचरित्रं तथा तस्य अद्वैतसिद्धान्तं अपि च स्पष्टतया विवृणोति । अस्य ग्रन्थस्य मुख्योद्देश्यं अद्वैतसिद्धान्तस्य प्रचारणमेव इति सुस्पष्टम् ।

चिरञ्जीवि भट्टाचार्यस्य विद्वन्मोदतरङ्गिणिः

पञ्चमशतके चिरञ्जीवि भट्टाचार्येण विरचितं चम्पूकाव्यं भवति विद्वन्मोदतरङ्गिणिः । अस्मिन् काव्ये सर्वे भारतीयदर्शनानि प्रतिपादितमेव । अत्र काव्ये अष्टाध्यायाः तरङ्गरूपेण विभक्ताः । ग्रन्थकर्ता सर्वदार्शनिकाचार्याणां मेलनं, तत्मेलने तेषां स्वसिद्धान्तस्थापनं तथा परसिद्धान्तखण्डनं च युक्तियुक्तं प्रतिपादयति । तदनन्तरं ग्रन्थकर्ता विविधदर्शनानां समन्वयमेव प्रतिपादयति ।

संस्कृतसाहित्ये चम्पूकाव्यमण्डले दार्शनिकसम्बन्धीनि अन्याः कृतयः अपि वर्तन्ते । तेषु रामानुजदासस्य नाथमुनिविजयचम्पूः, रामानुजाचार्यस्य श्रीरामानुजचम्पूः, वेदान्ताचार्यस्य आचार्यदिविजयचम्पूः इत्यादि कृतयः प्रसिद्धा एव ।

उपसंहारः

चम्पूसाहित्यस्य दार्शनिकमण्डले सर्वदर्शनानि नाममात्रेण प्रतिपादितानि । परन्तु चम्पूसाहित्यस्य दार्शनिकमण्डले तथा चम्पूग्रन्थकारेषु च अन्यदर्शनान्यपेक्ष्य वेदान्तदर्शनस्य महत्वं स्वीकार्यमेव । बौद्धानामपि चम्पूकाव्यस्य शैलिः स्वकीयग्रन्थेषु स्वीकुर्वन्ति । अपि तु चम्पूसाहित्ये बहवः जैनाचार्याः स्वकीयग्रन्थेषु जैनपुराणमवलम्ब्य जैनसिद्धान्तमपि परिपोषयन्ति । चम्पूसाहित्यस्य बहवः वैष्णवाचार्याः सन्ति । ते स्वकृतिषु शैवदर्शनसम्बन्धिसिद्धान्तान् युक्तियुक्तं खण्डयित्वा वैष्णवदर्शनमनुसृत्य तत्सिद्धान्तश्रेष्ठत्वं स्थापयन्ति ।

ग्रन्थसूची

1. Samskritasahithyacharithram [Vol-I,II], Dr. K. Kunjunni Raja and Dr. M.S. Menon [Ed.], Kerala Sahitya Akademi, Thrissur, 2002 (Rep.)
2. Studies in Champu Literature, C.R. Deshpande., Bharatiya Vidya Prakashan, Delhi, 1992